

REVISOR **13**

HET A.F.Th. VAN DER
HEIJDEN-NUMMER

REDACTIONEEL

Bij mijn ouders woonden twee grote schrijvers om de hoek. Althans, twee succesvolle schrijvers – die adjectieven gebruikten ze nog weleens door elkaar, wanneer ze bij fietstochtjes door de buurt wezen op de huizen van die twee: statige, naast elkaar gelegen herenhuizen in de Johannes Verhulststraat. De ene auteur zag ik weleens op televisie – en in zijn geval ken ik tot vandaag de dag nog steeds meer de media-persoonlijkheid dan zijn werk; de andere schrijver kende ik niet eens van gezicht. Hij scheen vrijwel permanent binnen te zitten, achter zijn typemachine, met een immer uitdijende stapel lopende projecten op zijn bureau. Hij schreef dan ook niet zomaar losse boeken, hij schreef een oeuvre, nee, meer nog, hij creëerde een volwaardig universum op papier, een wereld van romancyclusen waarin waargebeurde gebeurtenissen een net iets andere gedaante kregen, een andere context – een wereld waarin gefilosofeerd werd over en zelfs geëxperimenteerd met de tijd, met logica.

Die grootse inzet van Adri van der Heijdens oeuvre stond me aanvankelijk tegen. Op de middelbare school liet ik zijn boeken links liggen, tijdens mijn studie keek ik er amper naar om. Ik was zowel bang iets niet te begrijpen als te weinig tijd over te houden voor andermans boeken. Wat al te graag had ik toen het indringende essay gelezen dat Jamal Ouariachi schreef over Het Onmogelijke in Van der Heijdens werk; over zijn eindeloze ambitie en waarom dat hem nu juist zo charmant maakt; over hoe uitnodigend onbegrensheid kan werken. Nu pas zie ik hoeveel krachtiger sommige van Van der Heijdens boeken worden wanneer men

ze als geheel beschouwt, als verzameling verslagen van een zoektocht naar een antwoord op onbeantwoordbare vraagstukken. En wat te denken van onze redacteur als lezer van dit nummer: Daan Stoffelsen, die met een vergrootglas kijkt naar enkele passages uit *Advocaat van de hanen*, nagaat hoe ze vanaf hun oorspronkelijke versie veranderd zijn voor ze in de roman terechtkwamen, en zo, hoe kan het ook anders, bijzonder veel onthult over Van der Heijdens schrijverschap, zijn werkwijze, de thematiek die hij wil benadrukken of juist probeert te camoufleren.

6

Met eenzelfde belangstelling las ik het fictieverhaal van Wytske Versteeg: weloverwogen, scherp, en met soms letterlijk de taal van Van der Heijden erin verweven, die daardoor alleen maar aanspoort meer van hem te gaan lezen, al was het maar om na te gaan in welke context Versteegs citaten oorspronkelijk stonden. Ook bijzonder: het komische, compacte verhaal van Christiaan Weijs, die voor de gelegenheid geheel in de stijl van Van der Heijden is gaan schrijven en hem, zo blijkt gaandeweg, zelfs als personage opvoert.

Deze speciale *Revisor* staat vol met stukken zoals de hierboven genoemde: nu eens fictie, dan weer non-fictie; het ene moment expliciet over Van der Heijden, het volgende slechts verhuld. En allemaal geschreven door auteurs die begonnen zijn met schrijven toen Van der Heijden al bezig was – twintigers, dertigers, veertigers en vijftigers van nu, die stuk voor stuk zijn opgegroeid toen Van der Heijden al (tot op zekere hoogte) bij de gevestigde orde hoorde. En tussen dit alles, als bindend element, staat een romanfragment van Van der Heijden zelf, uit zijn aankomende *De tandeloze tijd* 7.

Een romanwereld als die van Van der Heijden is niet in definitieve vorm vast te leggen, in elk geval nog niet, maar met dit nummer hopen we zijn immer uitdijende universum enigszins te kunnen vatten – een samenvatting, een handleiding en een eerbetoon ineen.

De schrijver die ik vooral van televisie kende is overigens verhuisd, weg uit de buurt van mijn ouders. Van der Heijden zit er

nog. Ik fiets weleens langs zijn voordeur, maar zie hem nooit. Hij zit natuurlijk achter zijn typemachine. Zijn wereld is nog lang niet af.

Thomas Heerma van Voss
Namens de redactie

MARIEKE RIJNEVELD

EEN KOSTUUMDRAMA

Het lint van zijn tikmachine liep steeds vast tegen het lijf van de dood, hij vergat de manchetknopen, toonde de gaten in zijn mouwen aan kraai

die op bezoek kwam, tegenover hem ging zitten en keek naar zijn ogen die klein als kersenpitten waren, pikte in een boterham die niet de vorm van

boterham had en hoe hij zich daar boos om maakte, net als over de structuur van de nieuwe gastendoekjes die dunner waren en nog geen

water opnamen, wie er nu zijn handen aan had afgedroogd of zijn wangen, kon dat niet meer ontkennen, maar kraai droogde er zijn verendek mee

af, vergat de beleefdheid van een logeergast, hij had het volume van iemand die er al langer woonde en die wist hoe hard deuren dicht geslagen mochten

worden om boosheid scharnieren te geven. Hij ordende zijn multomappen op verhaallijnen toen kraai nog jong was, soms pesterig kon zeggen niet te

gelukkig worden, niet te gelukkig worden, schrijvers hebben holle ruggen nodig als wijnflessen zodat de reststoffen achterblijven bij het schenken. Kraai zei

dat alle kraaien een kostuumdrama spelen, dat het noodlot kortwieken betekent, zijn verendek het pak van een begrafenisondernemer, rouw zijn de glanzende

revers: zodra je de stofroller eroverheen hebt gehaald, zit er weer een nieuwe laag, pas wanneer je het hebt opgegeven, zal het bij je gaan horen. Hij wilde het

niet horen, opende het raam en sloot kraai buiten, keek toe hoe hij driftig de stopverf uit het raamkozijn lospikte, zag dat kraai nu pas begreep hoe het werkte:

dat het ongevraagd ringen hem net zo angstig en voor eeuwig bij zou blijven.

WYTSKE VERSTEEG

SALTO MORTALE

Soms spreekt hij de namen voor zichzelf uit, zegt: ‘Ik.’ Slaat zichzelf als een zieke op de borst, begint opnieuw: ‘Ik ben Remond Patrizio Canaponi.’ De twee laatste namen zijn die van een maffioso en toen hij jong was zag hij voor zich hoe hij later langs de terrassen zou flaneren in een roomwit pak met strohoed. In die droom zouden de mensen zich naar voren buigen om hem aan te raken, zouden hem smeken om een nieuw boek – een verzoek waaraan hij glimlachend doch vastberaden zou weigeren te voldoen; alles was immers al geschreven en herhaling is de hel.

De wat aanstellerige namen zijn een nutteloze poging niet herkend te worden. Hij had iets anders kunnen kiezen, zoiets als Albert; hij had zijn ouderwetse, goed katholieke naam tot voorletters kunnen afkorten, zich achter initialen kunnen verbergen. Zelfs nu nog is hij verbaasd dat hij op het moment suprême hiervoor heeft gekozen. Onder zijn valse naam zit hij de straf uit die hij zichzelf op dag nul heeft opgelegd, klampt zich met tot vuisten gebalde stompjes van handen verbeterd vast aan de giftige boezem van die helleveeg, het leven. Er is iets van hem gemaakt wat hij niet kan zijn; maar omdat hij niet kan, zal hij het wél zijn, zal hij zich naast zijn sterrenglobe keer op keer te pletter werpen op de muur van witte pagina’s.

Als kind, in een ander leven, ontdekte hij tijdens de tekenles dat hij de contouren van elk figuur vervagen kon door met een vingertop

over de met potlood getekende randen te boenen. Vroeger probeerde hij een al te opdringerige, voyeuristische God op deze wijze te verdoezelen, in de hoop dat deze moeizame, haast homeopathische verdunning hem wat beschutting zou geven voor die al te doordringende blik van boven. Het is een poëtische rechtvaardigheid dat zijn eigen contouren nu net zo zijn vervaagd, want ook hij is een God voor personages die hij als marionetten laat bewegen. Maar omgekeerd, hoe machteloos danst hij ook naar hún pijpen. Al te goed herinnert hij zich hoe hij zich als zeventienjarige gestort had op de beschrijving van een huis, dat – toen het er eenmaal stond – zich in zichzelf besloot, geen enkel personage binnenliet. Ook naar dat huis keert hij in gedachten vaak terug, zwerft eromheen, bonst op de gesloten deuren en ramen, schreeuwt om toegang tot de tijd die hij verloren is.

Soms betast hij met zijn handen haast verbaasd zijn eigen gezicht. Geen venster hier, geen kier, geen spleet waardoor het langzaam lichter en weer donker wordt. Zelfs het geluid van een klok ontbreekt: digitaal wordt de tijd stilzwijgend afgeteld. In die stilte ver weg het geluid van nagels die tegen elkaar worden getikt, de vingers van de rechterhand tegen die van de linker, terwijl ergens een askegel tot het punt van vallen aangroeit. Een ventilator draait dreigend zijn rondjes.

Als alles eenmaal voorbij is komt de berusting vanzelf. Zo rond het middaguur, wat later op de middag. Tegen de avond. Tot die tijd vertrappen uren, minuten, seconden elkaar in een eindeloze polonaise. Witte vlinders hangen roerloos tussen de struiken; de tijd is een dolgedraaide fabriek. Wat gebeurt, gebeurt nu voor het eerst; alles gebeurt tegelijk voor het laatst. Een vogel vliegt een galmgat in. Een paard schraapt met een hoof over de grond en briest.

Het bloed is nu goeddeels gestold.

(Ook dit: de keet dicht bij zijn oude huis, waar lagen en lagen affiches over elkaar heen waren geplakt. De poster van het circus, de eerste die hij zag en zelfs veel later nog gedeeltelijk intact: frag-

menten van optredende dieren. Een nog bijna gave schimmel met een pluim op zijn hoofd, een nu verdwenen acrobate balancerend op zijn rug; hoe hij jaren later nog verwachtte dat een giraffe zijn hoofd uit het vierkante gat in de bovenkant van de keet zou steken; de onzinnige hoop, steeds als hij op zijn fiets de hut passeerde, om het dier eindelijk te zien.)

Een kikker breekt door een dikke laag kroos, verdwijnt met een sprong alweer in de diepte. Heel even zijn twee zwarte wakken zichtbaar in het groen, dat zich direct daarna opnieuw hermetisch sluit.

Wat geweest is, heeft geen tanden; om orde aan te brengen in de chaos, legt hij zijn gedachten vast. Hij krast verbeten op het roomwitte papier van rijen en rijen *Gästebücher*, die hij in een opwelling van hebzucht voor zichzelf had aangeschaft. Ze bedekken de vier muren van zijn cel, van vloer tot aan plafond; spoedig zal er een tweede rij voor moeten komen, en daarna een derde, zullen de boeken hem in een steeds nauwere omhelzing vangen. Dat vooruitzicht troost hem: de wetenschap dat er altijd nog meer zal zijn dan hij voltooiën kan. Hij hoeft de in leer gebonden boeken niet eens meer in te zien, hij is verder dan dat. Sommigen zouden zeggen: ver heen.

Sinds jaren is zijn geest een doolhof van grillig met elkaar verbonden straten, labyrintisch als het centrum van een middeleeuwse stad. Hij past niet in het afgemeten land waar hij geboren is, waar alle hoeken met een winkelhaak getrokken zijn, perfectie verworpen tot terreur. Ook dat wat hij schrijft, de letters die hij als een blinde op papier stort, tekens die elkaar verdringen tot er geen stukje van het blanke vel meer over is, geen licht en geen betekenis, lijkt meer te zijn dan deze afgemeten mensen aankunnen.

Het laat hem koud.

Vastbesloten om de tijd de baas te worden zal hij zichzelf desnoods in taal laten verdampen. Hij stelt zich voor hoe een papieren

stroom zijn cel verlaat, hoe buiten de bladeren van zijn arbeid zich ophopen tot hij uiteindelijk onder meters papier begraven zal zijn, onmogelijk om nog de deur te openen. Het antwoord van Silenus – dat het voortreffelijkste voor de mens tevens het onbereikbaarste is, nooit geboren te zijn, niet te zijn, niets te zijn – zou dan eindelijk binnen handbereik komen. Hoewel Silenus' advies rigouzeuzer was: de pijp uitgaan, en zo snel mogelijk. Lang heeft hij dat geprobeerd, erom gevraagd, er al het menselijke aan gedaan, vergeefs. (Een omgekeerd geval, dát heeft hij wel gekend; hoe hij lange tijd in alle hartelijkheid had gecorrespondeerd met de belastingconsultent, die al een half jaar geleden overleden bleek. Zoals Gogols dode zielen was de arme man uit winstbejag nog even in leven gehouden.) Wasknijpers vereeuwigd aan de lijn, coniferen als massieve rotskegels. De schaduwen in zijn herinnering zijn haar-scherp, niets beweegt.

Als hij zijn ogen sluit ziet hij fragmenten van wat geweest is. Simpele momenten die hij, toen ze plaatsvonden, soms nauwelijks heeft opgemerkt, als vanzelfsprekend aangenomen. Achter op de fiets, zijn vingers in de knoopsgaten van zijn vaders achterzakken; het oplichtende wit van berkenstammen op de heide en de zomer-geur op dagen; hoe de hostie vroeger tegen zijn gehemelte bleef kleven, zodat hij zijn best moest doen om Christus' tere huid niet te beschadigen; de oude, altijd halfdronken conciërge die zijn post verdonkeremaande; de populier voor het raam van zijn werkka-mer; die jongen met de ogen van een engel, maar het gebit van een roofdier; de gele gordijnen; het meisje dat in wapperende plooirok wegliep van het terras; de geitenboerderij waar hij wezenloos voor zich uit staarde, zijn handen om het houten hek geklemd; het schildpadmontuur dat hem vroeger van het gezicht geslagen werd; die keer dat hij, te vroeg, uitriep dat er met hém niets aan de hand was; de staalharde blik van zijn moeder. Die oude hoop om zijn gedachten aaneen te rijgen, gelijktijdig, oneindig; om in iedere gewaarwording een wereld te vinden en daarin een weer

nieuwe wereld, zodat elke fractie van een seconde meedogenloos kon worden uitgerekt, een simpele kwestie van de geest voldoende trainen. Een overwinning op het lot, niet minder waard dan de ontdekking van het vuur: de tijd onschadelijk te maken. Alleen al de gedachte dat hij ooit arrogant genoeg was om zoiets te bedenken troost hem nu terwijl hij schrijft, de uren slacht, bloedrode fictieve draden spint. Zich op de borst slaat, nogmaals zegt, en dit keer harder: 'Ik, Patrizio Canaponi, ik.'

Hij zegt het in de wetenschap dat hij dat niet is, niet meer of nooit geweest.

Dat er niets over is van al die tijd die hij aan schrijven heeft besteed; dat hij in die tijd niet bestond. Wat hij niet begrijpt, nooit echt, hoe lang en vaak hij er ook over nadenkt; hoe verbeterd hij zijn eigen leven offert aan die verbeelde tijd.

Vanuit zijn ooghoek denkt hij langs de plint een fret te zien wegschieten. Hij neemt plaats aan zijn tafel in de zekerheid dat hij zich van dit alles later niets meer zal herinneren. Opent plechtig een nieuw *Gästebuch*, neemt een slok whiskey en gaat de draaideur in. Even zweeft zijn pen boven het papier, een duiker op het punt van springen: dan zet hij af, verdwijnt met een soepele salto mortale in het nog lege bad.